

застосовувати їх також і для дистанційного навчання, що значно полегшує і прискорює отримання знань студентами, підвищує продуктивність навчальної та самостійної роботи. Відмічається, що незважаючи на широке поширення і доступність мобільних телефонів серед студентів, мобільне навчання недостатньо поширене у вітчизняних ЗВО. Визначені дидактичні принципи, яким повинні відповідати мобільні додатки, а також звернута увага на основні переваги і недоліки використання мобільних додатків у процесі навчання вищої математики.

Ключові слова: мобільні додатки, мобільне навчання, мобільні пристрої, мобільні технології, вища математика, технічні університети

Стаття надійшла до редакції 28.10.2020 р.

УДК 373.091.113:316.772.4
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227424>

ОКСАНА БОЛЬШАЯ

ORCID 0000-0003-0543-5196

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ САМООСВІТИ

У статті розглянуто основи формування комунікативної компетентності керівників закладів загальної середньої освіти у процесі самоосвіти. Обґрунтовується необхідність самовдосконалення та розвитку для роботи менеджерів освіти.

Ключові слова: комунікативність, менеджмент, управлінське рішення, освіта

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Під час реформування та в ході глобального суспільного прогресу основи освіти зазнають кардинальних перетворень та змін. Під впливом цих процесів управлінська діяльність керівника закладу освіти теж зазнає кардинальних перетворень з розширенням уявлення про її зміст та суть закладів середньої освіти. Освітня галузь України під впливом глобалізації докорінно змінює свою суть та систему управління. На передній план виступає питання по задоволенню кадрового попиту на управлінців нової генерації, що мають високоякісну освіту та кардинально нове, креативне мислення, ідеї та мотивації, бажання та можливості бути як формальним так і неформальним лідером для очолюваного ним колективом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пов'язана з якісними змінами та широкомасштабними інноваціями в сучасному шкільництві, проблема формування комунікативної компетентності керівника навчального закладу привертає увагу багатьох учених, зокрема: Т. Бутенко, М. Дьяченко, С. Макаренко, Г. Малиновська, Г. Назаренкова і ін. Комунікативну компетентність кваліфікованих робітників досліджували такі вчені, як Л. Сергєєва, І. Соколова, О. Ситник, Ю. Федоренко, Л. Шипіліна і ін.

Метою статті є дослідження теорії і практики формування комунікативної компетентності керівника ЗЗСО в процесі самоосвіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Постійний процес самоосвіти та вдосконалення менеджера освіти реалізується через постійний процес саморозвитку та освіти, участі у освітніх вебінарах та конференціях.

Самоосвіта – це важлива складова, яка є головною при процесі вдосконалення професійних компетентностей. Суть самоосвіти полягає у постійному науковому пошуці, засвоєнні, постійному оновленні та поглибленні знань. Відбувається процес узагальнення набутого досвіду шляхом системної самоосвітньої праці, що спрямовується на саморозвиток та самовдосконалення особистості, на задоволення запитів та об'єктивних потреб закладів освіти. Це ознайомлення з інноваційними психологічними та педагогічними дослідженнями, впровадженням нових течій організації навчально-виховного процесу та методики викладання освітніх дисциплін.

Комунікативна компетентність являє собою систему ресурсів задля ефективної взаємодії. Вона проявляється через застосування та розвиток спілкування, набуття знань, умінь та навичок. Комунікативна компетентність являє собою інтегровану якість особистості за допомогою якої відбувається адаптація та інтеграція особистості в соціумі. Вона ґрунтується на життєвих установках, стереотипах, цінностях та позиціях спілкування у соціумі.

Комунікація в управлінні – це обмін інформацією, в результаті якого керівник отримує інформацію, що є необхідною для прийняття ефективних рішень. Якщо комунікації налагоджені погано, рішення можуть виявитися помилковими, а працівники неправильно зрозуміють накази та вказівки. Ефективність комунікацій часто визначає якість рішень і те, як насправді вони будуть реалізовані.

Сучасний управлінець – це особистість, що постійно знаходиться у процесі самовдосконалення та роботи над собою, над своїми особистісними та професійними якостями. Менеджеру закладу освіти необхідно володіти великим

запасом управлінських умінь та можливостей для досягнення поставленої мети та завдань, планувати та прогнозувати роботу закладу освіти, організувати гармонійний педагогічний процес, проводити ретельну аналітику та моніторинг освітнього та виховного процесу, при прийнятті управлінських рішень використовувати матеріали проведених моніторинрів.

Основою самоосвіти є самовдосконалення. Цей процес відбувається, як відповідь на вимоги глобального прогресу у всіх сферах життя суспільства, а освічений керівник, який прагне залишатись на високому рівні та збільшувати свій професійний досвід та бути конкурентоспроможним порівняно з іншими у процесі самоосвіти знаходиться постійно. Важливою передумовою процесу самовдосконалення є ставлення самого управлінця до вимог, що висувуються. Це, насамперед, формування самосвідомості людини, як професіонала з творчим підходом до вирішення завдань та поставлених цілей. Основа такої підготовки ґрунтується на гуманістичному уявленні про ключові завдання професійної діяльності та набуття бажаних якостей людини, а саме її фахової свідомості та мислення, творчих активних дій у рамках формування певної компетентності (Балабанова, 2014).

Потреба щодо самоосвіти у керівника може бути обумовлена різними чинниками. Один з них – це особистий розвиток в інтелектуальному плані. Відомо, що майже кожні шість років у свідомості людини відбуваються зміни та з'являються нові інтереси, від цих процесів вона інстинктивно розпочинає оновлювати свої знання та змінювати тип свого мислення. Самоосвіта – основа зростання керівника як фахівця. Якщо процес здійснюється добровільно та свідомо, він проходить стадії планування та управління, все це відбувається під контролем самої людини і є самоосвітою. Під час виникнення деструктивних процесів коли керівник не підвищує свою професійну освіту, не вчиться новому, не запроваджує інноваційні засоби навчання у освітньому закладі - спостерігається регрес у всьому житті та функціонуванні закладу освіти, на педагогічному та учнівському колективах.

Професійне самовдосконалення керівника можливе через безперервний процес самоосвіти, через участь у методичних вебінарах та заходах, що проводяться задля професійного зростання та самовдосконалення.

Процес самоосвіти є провідною формою вдосконалення професійної компетентності основа якого є у засвоєнні, загальному оновленні, поширенні та поглибленні знань, процесу узагальнення набутого досвіду шляхом цілеспрямованої і системної самоосвітньої роботи, яка спрямовується на самовдосконалення та саморозвиток, задоволення особистісних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу (Волобуєва, 2013).

Самоосвіта управлінця-педагога не повинна зводитися лише до відновлення знань, якими він оволодів у закладі вищої освіти, це ознайомлення з інноваційними педагогічними та психологічними дослідженнями та пошуком інноваційних напрямів у методиці та організації навчального та виховного процесу, розгляд педагогічних проблем на високому науковому рівні.

Т. Волобуєва зауважує, що професійна самоосвіта педагога та підвищення професійних навичок діяльності з подальшим процесом удосконалення особистості як фахівця. Це процес проходження адаптації індивідуальних і неповторних якостей до певних професійних вимог педагогічної діяльності. Постійне підвищення професійної компетентності та неперервне вдосконалення якостей своєї особистості є запорукою досягнення поставленої мети. Зайняття самоосвітою є складним процесом, що передбачає методичний супровід, що формується на почерговості та багаторівневості.

На думку О. Бурлаки, структура процесу самоосвіти може складатися з таких етапів етапів:

- самоусвідомлення з прийняттям рішень здійснення процесу самоосвіти;
- планування та вироблення програми самоосвіти;
- практична діяльність по реалізації поставленої мети, яка пов'язана із роботою над самим собою;
- самокорекція та самоконтроль даної діяльності (Безродна, 2010).

Коли менеджер має мотивацію займатись самоосвітою та саморозвитком, він керується адекватним уявленням про стан своєї діяльності і особистісних якостей та суспільні вимоги (Балабанова).

Сучасність вимагає необхідність у детальному вивченні діяльності управлінця з метою визначення рівня його професійної компетентності та підготовки.

Процес здійснення самоосвіти розпочинається з проведення аналітики власних недоліків у визначеній проблемній сфері з педагогічної, методичної та психологічної підготовки керівника, що спонукає до підвищення рівня самооцінки власних якостей та можливостей підвищення, у кінцевому результаті, професійної діяльності.

Прояв самоосвітньої активності педагогічних працівників є результатом високого рівня самоорганізації власної діяльності за допомогою якої педагог вдосконалює свій професіоналізм. Внутрішнім мотивом самоосвіти педагога має бути бажання покращити слабкі ланки у функціонуванні певного напрямку діяльності та глибоке вивчення теорії у поєднанні з практикою. Процес осмислення та втілення на практиці із запропонованим колегам механізму та алгоритму певних дій (Луначек, 2015).

Процес творчості у діяльності є результатом створення чогось неповторного, інноваційного та креативного, що є якісно новим, оригінальним та унікальним, тому головним завданням менеджера освіти є розвиток власних здібностей та творчої роботи.

Прагнення до креативного та новаційного світосприйняття управлінця сприяє постійна робота та самовдосконалення у поєднанні із стимулюючими факторами. Кожна особистість потребує певних професійних досягнень та прагне до успіху та до самовдосконалення.

Комплексний та об'єднаний підхід до збільшення самоосвіти полягає у поєднанні трудового і морального, фізичного і естетичного виховання та забезпечує всебічний розвиток та підвищення ефективності при вихованні та здійсненні функцій оптимізації усього виховного процесу.

Головним критерієм у самоосвіті є процес доведення розпочатої справи до логічного завершення на кожному її етапі: інформація на засіданні колективу, участь у семінарах чи вебінарах. складання наукової доповіді чи реферату, участь у науково-практичних конференціях.

Самоосвіта дає бажані результати коли вона здійснюється систематично, цілеспрямовано та рівномірно. Цей процес можливий від складання певного індивідуального плану для самоосвіти, який містить такі елементи: підготовка доповіді, виступ на засіданні методичного об'єднання, опис та аналітика роботи, оформлення результатів у вигляді звітів.

Результат самоосвіти керівника виявляється у таких формах:

- доповіді на семінарі та педагогічній раді, або методичному об'єднанні;
- представлення перспективного плану;
- презентація програми;
- підготовка методичного посібника;
- написання статті до фахового видання;
- розробка дидактичного матеріалу;
- аргументація науково-методичної розробки;
- презентація та реалізація проекту;
- розробка методичного кейсу.

Отже, самоосвіта керівника здійснюється при наявності таких ознак:

- самоосвіта як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань і засвоєння уже відомої наукової інформації, а має на меті одержання нових наукових методичних знань та практичних навичок;
- самоосвіта повинна бути безперервною та стабільною постійно поповнюючи нові знання та може здійснюватися на основі попередньої підготовки;
- самоосвіта сприяє оволодінню педагогом та застосування професійних знань його практичної діяльності (Романовський, 2011).

Як зауважує А. Ключко, самоосвіта керівника буде продуктивною за таких умов:

- процес самоосвіти реалізує потреби особистості у інтелектуальному власному розвитку;
- менеджер уміє розпізнавати свої сильні та слабкі сторони. Він володіє способами самопізнання та самоаналітики та є відкритим змінам;
- розвинута здатність до рефлексії (діяльності особистості, що спрямована на усвідомлення власних дій, почуттів та аналіз цієї діяльності із формулюванням висновків);
- програма професійного саморозвитку та самоосвіти складається із можливості проведення дослідницької, пошукової та творчої діяльності;
- менеджер завжди готовий до творчого процесу;
- простежується зв'язок між особистісним та професійним розвитком та саморозвитком.

Далі розглянемо форми і засоби самоосвіти, які можуть бути індивідуальними і колективними. Ініціатором є сам керівник, хоча на організацію роботи часто створюють вплив також керівники методичних об'єднань, курсів підвищення кваліфікації, що ініціюють та стимулюють діяльність педагога та вихователя. Організація адміністрацією практикумів, семінарів та групових форм (Святченко, 2010).

З появою комп'ютера та Інтернету значно підвищуються можливості педагогічної самоосвіти керівника. Виникають нові теми та цікаві завдання із способами їх розв'язання та нові способи самореалізації, які з'являються у педагога через появу новими засобами самоосвіти:

- розробку електронних уроків, посібників тощо;
- розробку наукових доповідей у електронному вигляді;
- розробка інформаційних уроків для кожної теми по шкільній програмі;
- розробка комплексу дидактичного матеріалу для самоосвітніх, практичних та контрольних робіт;
- розробка роздаткового матеріалу з певної тематики;
- утворення термінологічного словника по предметній школі;
- розробку тематичних класних годин, батьківських зборів чи позакласних заходів;
- розробку навчальних проєктів;
- розробку пакету олімпіадного матеріалу;
- проєкт особистої веб-сторінки на освітній платформі;
- розробку тестових питань;
- створення інформаційної електронної бази бібліотеки;
- взаємозалежність самоосвіти та практичної діяльності педагога (результат самоосвіти є підвищення якості навчального та виховного процесу).

Результативність самоосвіти керівника загальноосвітнього навчального закладу можлива за таких умов, систематичність, послідовності, безупинний характер роботи, постійне ускладнення змісту й форми самоосвіти.

Необхідність самоосвіти диктується, з одного боку, самою специфікою діяльності та її соціальною роллю, що з іншого боку сприяє реалізації і тенденціям безперервної освіти та пов'язана із змінюваними умовами у педагогічній праці та потребами суспільства, еволюцією науки та практики, зростаючими вимогами до людини та здатності швидко реагувати на зміну суспільних процесів і ситуацій, готовність перебудовувати свою професійну діяльність та вміння вирішувати нові та більш складні завдання.

Висновки. Сенсом самоосвіти є задоволення пізнавальної активності та потреби керівника в самореалізації шляхом безперервної освіти. Зміст самоосвіти полягає в оволодінні технікою та культурою розумової праці при вмінні долати проблеми та самостійно працювати над особистісним професійним самовдосконаленням.

Процес самоосвіти та його управління за своєю структурою складається з декількох послідовних етапів, основа яких пов'язана із підготовкою, здійсненням і отриманням результатів своєї діяльності. Це: визначення мети діяльності та формулювання першочергових завдань, збір усієї інформації про стан об'єкта управління, визначення завдань для

загальної роботи, програмування й прогнозування, організація діяльності та її корекція, аналіз ефективності зробленого. Основними принципами самоосвіти є: безперервність, цілеспрямованість, інтегрованість, загальна та професійна культура, взаємозв'язок та наступність, креативність та варіативність та ін.

Зміст індивідуальної самоосвіти менеджера охоплює систематичне та неперервне дослідження наукової, науково-популярної, навчальної, художньої та іншої літератури. Можливість брати безпосередню участь у функціонуванні шкільних, районних, обласних, державних та міждержавних методичних об'єднань, вебінарів, конференцій, педагогічних читань, розробку окремих проблемних завдань та нестандартне швидке їх вирішення.

У самоосвіті використовуються такі форми: спеціальна освітня підготовка (отримання вищої освіти або другої спеціальності), підвищення кваліфікації (на курсах і в міжкурсовий період в ППО), індивідуальна самоосвітня робота.

Система самоосвітньої роботи керівника передбачає:

- поточне та перспективне планування;
- вибір раціональних форм та засобів знаходження і збереження інформації;
- оволодіння методикою аналітичного дослідження та способами узагальнення досвіду;
- освоєння методів дослідницької та експериментальної діяльності.

Отже, самоосвіта виступає як усвідомлена та визначена потреба у постійному процесі вдосконалення професійної діяльності, на створення умов для розвитку особистісного та соціального значення для професійних якостей особистості. Під самоосвітою менеджера освітнього закладу розуміємо самостійне, самокероване, неперервне, добровільне засвоєння сучасних освітніх ідей та течій, оновлення й набуття нових знань та досвіду, який забезпечує особистісне професійне зростання управлінця та підвищує рівень його компетентності.

Список використаних джерел

- Балабанова, Л. В. *Організація праці менеджера*. Взято з <https://www.twirpx.com/file/1490509/> (дата звернення 25.11.2020).
- Безродна, В. *Історична освіта як чинник формування комунікативної компетенції*. Взято з http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis (дата звернення 01.12.2020)
- Волобуєва, Т. Б. *Самоосвітня діяльність керівника*. Взято з http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv (дата звернення 30.11.2020)
- Луначек, В. *Педагогічний менеджмент*. Взято з <http://education-ua.org/ua/component> (дата звернення 30.11.2020)
- Романовський, О. *Педагогіка успіху*. Взято з http://ipood.com.ua/data/NDR/Pedmaister/monograph_pedmaister2015.pdf (дата звернення 30.11.2020)
- Святченко, І. *Самоосвіта як підвищення компетентності педагога*. Взято з <https://osvita.ua/school/method/7151> (дата звернення 02.11.2020)

References

- Balabanova, L. V. *Orhanizatsiia pratsi menedzhera [Organization of the manager's work]*. Retrieved from <https://www.twirpx.com/file/1490509/> [in Ukrainian].
- Bezrodna, V. *Istorychna osvita yak chynnyk formuvannia komunikatyvnoi kompetentsii [Historical education as a factor in the formation of communicative competence]*. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis [in Ukrainian].
- Luniachek, V. *Pedahohichnyi menedzhment [Pedagogical management]*. Retrieved from <http://education-ua.org/ua/component> [in Ukrainian].
- Romanovskiy, O. *Pedahohika uspihku [Pedagogy of success]*. Retrieved from http://ipood.com.ua/data/NDR/Pedmaister/monograph_pedmaister2015.pdf [in Ukrainian].
- Sviatchenko, I. *Samoosvita yak pidvyshchennia kompetentnosti pedahoha [Self-education as an increase in teacher competence]*. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/7151> [in Ukrainian].
- Volobuieva, T. B. *Samoosvitnia diialnist kerivnyka [Self-educational activity of the head]*. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv [in Ukrainian].

BOLSHAIA O.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

GENERAL THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE HEAD OF THE INSTITUTION OF GENERAL SECONDARY EDUCATION IN THE PROCESS OF SELF-EDUCATION

The article considers the basics of formation of communicative competence for heads of general secondary education institutions in the process of self-education. The article also confirms the necessity of self-improvement and development for the work of educational managers.

The author notes that the meaning of self-education is to meet the cognitive activity and the need of the leader in self-realization through continuing education. The content of self-education is to master the technique and culture of mental work with the ability to overcome problems and work independently on personal professional self-improvement.

The process of self-education and its management in its structure consists of several successive stages, the basis of which is related to the preparation, implementation and receipt of the results of their activities. The main stages are determining the purpose of the activity and formulating priorities, collecting all information about the state of the object of management, defining tasks for general work, programming and forecasting, organization and correction, analysis of the effectiveness of what has been done.

The main principles of self-education are: continuity, purposefulness, integration, general and professional culture, interconnection and continuity, creativity and variability, etc.

The content of individual self-education of the manager includes systematic and continuous research of scientific, popular science, educational, artistic and other literature. Opportunity to directly participate in the functioning of school, district, regional, state and interstate methodological associations, webinars, conferences, pedagogical readings, development of individual problems and non-standard quick solution.

Key words: *communicativeness, competence, management, management solutions, education.*

Стаття надійшла до редакції 18.09.2020 р.

УДК 373.5.035:355.01
<https://doi.org/10.33989/2075-146x.2020.26.227427>

ЕДУАРД БОРОДАЙ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ДОПРИЗОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються особливості класифікації методів військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки, обґрунтовується доцільність розробки комплексної системи методів навчання предмету «Захист України». Розглянуто традиційні підходи до класифікації методів військово-патріотичного виховання. Різноманітність поглядів науковців узгоджено з урахуванням комплексного підходу до групування змісту та сутності методів, в результат чого визначено чотири групи методів, їх сполучення та поняття, що характерні для військово-патріотичного виховання: методи формування в допризовній молоді патріотичної свідомості, поглядів та переконань, Методи організації військово-патріотичної діяльності та формування особистого досвіду поведінки допризовної молоді, методи стимулювання і мотивації військово-патріотичної діяльності та поведінки допризовної молоді, методи самовиховання і самопідготовки допризовної молоді до військової служби.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання, методи, старшокласники, класифікація методів, патріотизм, допризовна молодь, військова служба, захист України

Постановка проблеми. Для підвищення ефективності процесу допризовної підготовки учнівської молоді, можливості успішної реалізації моделі формування у старшокласників військово-прикладних навичок у процесі допризовної підготовки постає необхідним завдання визначити структурні компоненти військово-прикладних навичок старшокласників. Найважливішим індикатором якості допризовної підготовки старшокласників, їх готовності до захисту України є високий рівень не лише теоретичної, практичної, фізичної і психологічної підготовки, але й сформованості військово-прикладних навичок. Тож ми маємо визначити та обґрунтувати компонентний зміст військово-прикладних навичок старшокласників.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення науково-педагогічної літератури з військово-патріотичного виховання як галузі прояву особистісної активності засвідчує, що зазначена проблема досліджувалася у минулі роки науковцями у таких напрямках: військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі роботи з фізичної культури (М. Д. Зубалій), формування у молоді морально-політичної готовності до захисту Батьківщини (П. В. Казенко), патріотичне виховання захисників Батьківщини (Г. І. Костаків), військовопатріотичне виховання школярів допризовного віку в процесі занять фізичною культурою (В. Ф. Новосельський), підготовка студентів факультетів фізичної культури до військово-патріотичного виховання учнів (В. В. Олещук), основи військово-патріотичного виховання школярів (В. В. Третьяков, В. П. Фарфоровський), педагогічна оцінка ефективності військово-патріотичного виховання призовної молоді (Г. В. П'янківський), військово-патріотичне виховання учнів (С. С. Сай, А. І. Сай), військово-фізична підготовка в Україні (Я. В. Тимчак), соціально-психологічні проблеми готовності юнаків до військової служби (М. І. Томчук), виховання учнів у процесі початкового військового навчання (В. В. Третьяков), педагогічні основи військово-патріотичного виховання у ЗОШ (Т. М. Шашло) та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й розкрити методи військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки.

Основний виклад матеріалу. Дослідження літературних джерел (Васютін, 1984, Зубалій, 1998, 2010) та практичний досвід педагогів засвідчують, що військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі допризовної підготовки доцільним є застосування комплексної системи методів навчання предмету «Захист України», що потребує здійснення їх класифікації, з метою поділу на групи у відповідності до ключових ознак.

Класифікація методів військово-патріотичного виховання старшокласників має високе методологічне значення для організації навчально-виховного процесу учнів, адже дозволяє структурувати сучасні прийоми навчання, формує